

Міністерство освіти та науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Інститут філології
Кафедра теорії та практики перекладу

АВТОРЕФЕРАТ

наукової роботи на здобуття кваліфікації магістра
на тему:

ЕЛІПТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. НІФФЕНЕГГЕР «THE TIME TRAVELER'S WIFE»

Студентки 6 курсу 644 групи
Спеціальності 035 – Філологія
Спеціалізації 035.04 Германські мови та
літератури (переклад включно) – англійська

Шабан Анастасії Ігорівни

Керівник: к. філол. н.,
Головнєва-Коппа Ольга Олексіївна

Рецензент: к. філол. н., доцент
Кузенко Галина Миколаївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана робота виконана на основі праць сучасних лінгвістів і присвячена дослідженню перекладу еліпсису у творах художньої літератури. Матеріалом роботи слугували еліптичні конструкції (ЕК) в реченнях, відібраних з роману Одрі Ніффенеггер «Дружина мандрівника в часі». Було використано оригінальний текст твору англійською мовою та переклад роману на українську мову Надії Хаєцької (2016 рік).

Актуальність дослідження полягає в необхідності теоретичного та практичного вивчення ЕК. Питання еліпсису залишається дискусійним серед сучасних мовознавців. Деякі вчені вважають його логічним наслідком розвитку будь-якої мови, інші ж – мовною деградацією. Дана робота покликана визначити поняття ЕК, дослідити всі аспекти їх якісного різноманіття, особливості функціонування в сучасній художній літературі, а також способи та методи перекладу еліпсису з англійської на українську мову.

Об'єктом опрацювання даної роботи виступають еліптичні конструкції у творі «Дружина мандрівника в часі».

Предмет дослідження становлять граматичні та лексико-семантичні особливості перекладу еліптичних конструкцій у художньому тексті з англійської на українську мову.

Метою даної роботи є вивчення та аналіз прийомів перекладу еліптичних конструкцій на основі твору Одрі Ніффенеггер «Дружина мандрівника в часі».

На основі мети були поставлені такі **завдання**:

1. Розглянути поняття еліпсису і видів еліптичних конструкцій.
2. Дослідити прийоми перекладу еліптичних конструкцій.
3. Проаналізувати переклад ЕК з англійської на українську мову в романі «Дружина мандрівника в часі».

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що еліптичні конструкції розглядаються в контексті художнього твору не лише як прояв мовної компресії, але і як засіб експресивного синтаксису. ЕК класифікуються за різними параметрами одночасно, а також проводиться аналіз методів та прийомів перекладу еліптичних речень у художньому тексті з англійської мови на українську.

Практичне значення проведеного дослідження зводиться до того, що визначаються найбільш вживані перекладацькі прийоми, які можуть бути застосовані при відтворенні ЕК у текстах художньої літератури.

Апробація результатів дослідження. Участь у міжнародній науково-практичній конференції «Таврійські філологічні наукові читання» організованій навчально-науковим інститутом філології та журналістики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Публікація тез доповіді на тему «Проблеми перекладу художніх текстів».

Поставлені завдання визначили **структуру дослідження**. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (102 одиниці) та чотирьох додатків. Загальний обсяг текстової частини – 76 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** подано загальну характеристику дослідження: обґрунтовано актуальність та ступінь розробленості проблеми, окреслено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; виокремлено новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

У першому теоретичному розділі «**Еліптичні конструкції в сучасній англійській мові**» розглядаються різні підходи до трактування поняття еліпсису, визначаються його функції у творах художньої літератури, описуються класифікації ЕК запропоновані різними вченими, а також

перераховуються перекладацькі трансформації, які застосовуються при передачі еліптичних речень з англійської на українську мову.

Було визначено, що для традиційної граматики англійської мови характерною є структура «підмет-присудок», а будь-яке відхилення від цієї структури вважається еліптичним реченням. Американський вчений У. Стокоу визначає еліпсис більш загально, стверджуючи, що еліптичною називається конструкція, якій для повноти висловлювання не вистачає одного чи двох слів. Загалом, західні дослідники відносять до еліптичних формально неповні, номінативні, наказові речення, конструкції з однорідними членами і т. д. Дехто з вітчизняних вчених вважає еліптичні речення специфічним лексико-структурним типом неповних речень у яких уявлення про неназваний член речення безпосередньо встановлюється з їхнього власного змісту і будови. Інші дослідники під еліптичною конструкцією розуміють речення з пропущеними елементами, необхідність яких зумовлюється семантико-синтаксичною валентністю окремих складових і зв'язком із наявними в реченні членами. Для даного дослідження за основу було обране визначення ЕК подане у «Словнику лінгвістичних термінів» О.С. Ахманової: «еліпсис — пропуск елемента висловлювання, що може бути легко відновлений з контексту або ситуації».

Еліптичні речення виступають яскравим стилістичним засобом. У літературному тексті вони з'являються на рівні емоційно-експресивного синтаксису та грають важливу роль у досягненні художньої образності. Дослідниця К.В. Коваленко наголошує на тому, що у творах художньої літератури ЕК виконують чотири основні функції: сигналізують про появу в тексті нового позасистемного елемента, взаємодіючи з контекстом, створюють явні та поетичні імплікатури, характеризують акт комунікації та підкреслюють індивідуальний стиль автора.

Існує багато підходів до класифікації еліпсису. Дехто з науковців для систематизації еліптичних конструкцій спиралась на критерії семантики та синтаксису. Інші розрізняли ЕК в залежності від способу їх відновлення:

контекстуальний та ситуативний. Також виділяють частковий еліпсис (опущення повторюваних елементів) та абсолютний еліпсис (опущення «обов'язкових» членів речення/всього висловлювання). Інші вчені розрізняли еліпсис з позиції позалінгвістичних факторів. В даній роботі відібрані ЕК були класифіковані в залежності від опущеного елемента речення, відповідно до теорії запропонованої О.О. Худяковим. Дослідник розрізняв пропуск присудка, підмета, підмета та присудка, службових частин мови. Також було використано класифікацію Л.С. Бархударова, який виділяв два типи еліптичних речень, залежно від способу їх відтворення: синтагматично відновлювані ЕК та парадигматично відновлювані ЕК.

Складність, а інколи неспроможність зрозуміти значення еліптованого елемента без контексту, складає основну проблему перекладу еліптичних речень. До «класичних» прийомів перекладу еліпсису відносять різноманітні трансформації: граматичні (додавання, об'єднання та членування речення), лексичні (конкретизація та генералізація), а також лексико-граматичні (антонімічний переклад, компенсація та модуляція). ЕК також можна перекладати дослівно (нульова трансформація).

У другому практичному розділі **«Вживання еліптичних конструкцій у романі Одрі Ніффенеггер «Дружина мандрівника в часі» та їх переклад з англійської на українську мову»** розкриваються особливості перекладу художніх творів, розглядається явище парцеляції у художньому тексті, описується використання ЕК у досліджуваному романі, а також проводиться аналіз прийомів перекладу еліптичних речень, які склали вибірку з опрацьованого матеріалу.

Дебютний роман О. Ніффенеггер «Дружина мандрівника в часі» є яскравим прикладом сучасної американської англомовної художньої літератури. Переклад художніх текстів – це творчий, але водночас трудомісткий процес. Сучасна теорія художнього перекладу ґрунтується на положеннях, головне з яких проголошує, що за неможливості передачі певного елемента оригіналу, допустимим є відтворення його естетичної

функції. Перекладач художньої літератури в певній мірі конкурує з автором оригінального тексту, адже для того, щоб справити естетично-художнє враження на реципієнта, досягти того самого комунікативного ефекту, що і першотвір, він повинен володіти творчим талантом письменника. Але з іншої сторони, перекладач «приховує» свою особистість, відтворюючи ідіостиль автора тексту-джерела.

Головне завдання художнього тексту – створення художніх образів засобами мови. Для досягнення ефекту виразності, поширеним є вживання різноманітних стилістичних ресурсів синтаксису, серед яких варто виділити еліптичні конструкції. Часто, поряд з еліпсисом в тексті літературного твору зустрічаються парцельовані структури – елементи експресивного синтаксису, які можуть нагадувати ЕК, але не є такими за своєю природою.

На 253 сторінках роману «Дружина мандрівника в часі» було знайдено майже 400 еліптичних конструкцій. Вживання еліпсису у даному художньому творі вражає не лише кількісними показниками, але і видовим різноманіттям. Для практичної частини дослідження було обрано дві різні за своєю суттю класифікації ЕК: за О.О. Худяковим та за Л.С. Бархударовим. Перший дослідник виділяє еліптичні конструкції відповідно до пропуску того чи іншого члена речення. Найпоширенішими в даному творі виявились ЕК з пропуском підмета та присудка. Найменш вживаними виявились конструкції з пропуском службових членів речення. Цей факт можна пояснити особливостями еліптизації службових частин мови.

На відміну від свого колеги, О.О. Бархударов звертає увагу не на те, який елемент речення було опущено, а яким чином його можна відновити для повного розуміння змісту висловлювання. Вчений говорить про ЕК, що відтворюються із «сусіднього контексту» – синтагматично відновлювані. У випадку, коли оточуючого контексту недостатньо для реконструкції змісту фрази, мова йде про парадигматично відновлювані еліптичні конструкції. Останній вид еліпсису в незначній мірі переважає над синтагматично відновлюваними. Їх значення впливає із аналогічних мовних конструкцій.

Аналіз способів перекладу ЕК, що склали вибірку з роману «Дружина мандрівника в часі» показав, що найуживанішим перекладацьким прийомом стало синтаксичне уподібнення (нульова трансформація). Дослівний переклад було здійснено більше ніж у половині випадків. Приблизно в однаковій мірі для передачі еліпсису використовувались прийоми компенсації, додавання та моделювання, і зовсім мало прикладів застосування методів об'єднання та членування речення, опущення, конкретизації та генералізації, а також антонімічного перекладу.

У **загальних висновках** підбиваються підсумки проведеного дослідження. В ході роботи були опрацьовані різноманітні підходи до визначення поняття еліпсису, запропоновані різними вченими, які спеціалізуються на різних мовних системах. Найбільш всеохоплюючим для даного дослідження виявилось таке визначення ЕК: еліпсис — пропуск елемента висловлювання, що може бути легко відновлений з контексту або ситуації.

За зовнішніми ознаками еліпсис можна сплутати зі ще одним засобом експресивного синтаксису – парцеляцією. Схожі на перший погляд явища кардинально відрізняються за своєю структурою та функціями.

В ході дослідження еліптичних конструкцій у творі «Дружина мандрівника в часі» було створено вибірку ЕК яка нараховує 399 прикладів. Еліптичні речення, вжиті у романі, відрізняються своїм видовим різноманіттям. Для опрацювання відібраного матеріалу еліптичні конструкції були розділені на категорії відповідно до класифікацій запропонованих О.О. Худяковим та Л.С. Бархударовим.

Спираючись на класифікацію Худякова, усі відібрані ЕК було розділено на 4 категорії, залежно від того, який елемент речення в них опущено. Найчастіше в тексті оригіналу вживались конструкції з одночасним пропуском підмета та присудка. До групи еліпсису цього типу належать 273 речення, це складає 67% від загальної кількості ЕК у творі. Такий вид еліпсису є характерним не лише для досліджуваного роману, але й для

діалогічного англомовного спілкування взагалі. Еліпсис підмета зустрічався значно рідше, всього у 11%. Характерним для англійської мови, але не притаманним українській є еліпсис присудка, який зустрічався у 14% прикладів. Найменший відсоток (8%) припадає на ЕК з пропуском службових частин мови (артиклів, прийменників, сполучників), які зазвичай супроводжуються пропуском предикативного центру речення.

Л.С. Бархударов пропонує класифікацію ЕК на основі способу експлікації слова вираженого нульовим варіантом. Якщо представлене нульовим варіантом слово або словосполучення експлікується (відновлюється) з оточуючого контексту, тобто з попереднього або наступного тексту, то таке еліптичне речення називається синтагматично відновлюваним. Частка синтагматично відновлюваних ЕК в романі складає 45% (181 приклад).

Якщо ж експлікація даного слова або слів можлива лише на основі інших аналогічних конструкцій, які фігурують в мові, але не зареєстровані в безпосередньому контекстуальному оточенні даної еліптичної конструкції, то таке еліптичне речення називається парадигматично відновлюване. Кількість парадигматично відновлюваних ЕК в даному художньому творі в незначній мірі переважає над синтагматично відновлюваними і складає 55% (218 приклади).

Способи перекладу ЕК такі ж різноманітні як і види еліпсису. Аналіз прийомів перекладу еліптичних речень показав, що найуживанішою перекладацькою трансформацією став дослівний переклад (синтаксичне уподібнення/нульова трансформація) – 52% (209 прикладів). Така закономірність пов'язана з тим, що українська мова допускає відносно вільний, гнучкий порядок слів у реченні, а еліпсис сам по собі не є мовною аномалією і не вимагає складних перекладацьких перетворень. Ще одним аргументом на користь застосування дослівного перекладу можна назвати спробу перекладача наслідувати індивідуальний стиль автора, виражений частим вживанням еліпсису.

В однаковій мірі для передачі еліпсису були використані прийоми компенсації (15%), додавання (12%) та моделювання (10%), і зовсім мало прикладів застосування методів об'єднання та членування речення, опущення, конкретизації та генералізації, а також антонімічного перекладу (не більше 7 прикладів на кожен вид трансформації).

Методом підрахунку було встановлено, що явище еліпсису зустрічається в романі не лише у діалогах (69%), але і в оповіді (31%).

ЕК існують у різних мовних системах світу як прояв тенденції до економії засобів мовлення, вони також виступають прийомом експресивного синтаксису в різних функціональних стилях. Дослідження явища еліпсису, його видів та функцій є актуальною проблемою сучасної лінгвістики, в тому числі теорії та практики перекладу.

АНОТАЦІЇ

Анастасія Шабан. Еліптичні конструкції та способи їх перекладу на матеріалі роману О. Ніффенеггер «The Time Traveler's Wife» – Миколаїв, 2019.

Дана дипломна робота має на меті визначити поняття «еліпсис», його види та функції у художньому тексті, дослідити та проаналізувати прийоми перекладу еліптичних конструкцій на матеріалі роману О. Ніффенеггер «Дружина мандрівника в часі» та його перекладу на українську мову Надії Хаєцької. В ході дослідження було виявлено, що під еліпсисом слід вважати пропуск елемента висловлювання, який може бути легко відновлений з контексту або ситуації. Як засіб експресивного синтаксису у художньому тексті еліпсис може виконувати наступні функції: сигналізувати про появу в тексті нового позасистемного елемента, створювати явні та поетичні імплікатури, характеризувати акт комунікації та підкреслювати індивідуальний стиль автора. Утворах художньої літератури еліпсис можна сплутати зі ще одним стилістичним засобом – парцеляцією. Серед

численних класифікації еліптичних речень для проведення даного дослідження було обрано теорії запропоновані О.О. Худяковим та Л.С. Бархударовим. Перший вчений розрізняв еліпсис залежно від того, який елемент висловлювання було опущено. Найпоширенішим видом еліптичних речень у досліджуваному романі виявились конструкції із пропуском підмета та присудка. Бархударов виділяв типи еліпсису виходячи зі способу його відтворення. Переважну більшість склали парадигматично відновлювані еліптичні речення, зміст яких може бути відтворено з аналогічних ситуацій. Результати порівняльного аналізу тексту-джерела та цільового тексту показали, що основним способом перекладу еліптичних конструкцій у романі «Дружина мандрівника в часі» є дослівний переклад (нульова трансформація). Такий підхід до перекладу еліптичних речень може бути виправданий бажанням перекладача відтворити індивідуальний стиль автора.

Ключові слова: О. Ніффенеггер, роман, художній текст, еліпсис, еліптична конструкція, еліптичне речення, переклад, аналіз, класифікація, функція, пропуск, дослівний переклад.

Anastasiia Shaban. Elliptical constructions and ways of their translation on the material of A. Niffenegger's novel "The Time Traveler's Wife" – Mykolaiv, 2019.

The present research is aimed to frame a term "ellipse", specify its types and functions in a literary text, examine and analyze methods of translation of elliptical constructions on the material of the novel *"The Time Traveler's Wife"* written by A. Niffenegger and translated into Ukrainian by N. Khaietska. The research of the given subject has led to the conclusion that the ellipse shall be defined as an omission of the utterance's element, which can be easily restored from a context or a situation. It is also a mean of emotionally-expressive syntax that is used for creating imagery of a literary work. In belles-lettres texts, ellipse performs the following functions: points to a non-system element, characterizes an act of communication, creates implicatures and highlights an individual style of the

author. It has been revealed that there are different approaches to the classification of elliptical constructions. To systemize the cases of ellipsis selected from the novel, two different classifications were chosen. The first one, proposed by O. Khudiakov, distinguishes elliptical constructions depending on which part of the sentence is omitted. According to this, the most used type of the ellipses in the novel is a simultaneous omission of the subjective and the predicate. The second classification, designed by L. Barkhudarov, differentiates syntagmatically and paradigmatically restored elliptical sentences. In our study, the ellipse of the second type predominates. The research of elliptical sentences in a literary text has shown that it can be confused with another stylistic device called parceling – an intentional splitting of sentences into smaller parts separated by full stops. But these two notions seem similar only at first sight as ellipsis and parceling differ in their functions and structure. The comparative analysis of the source and target texts has established that the main method of rendering elliptical constructions in the novel *"The Time Traveler's Wife"* is a literal translation or a zero transformation. This is explained by the desire of the translator to convey the author's individual style. Such an approach to translating the ellipse is justified by the free and flexible word order in the Ukrainian language and by the fact, that the ellipse is not considered to be a linguistic anomaly.

Key words: A. Niffenegger, novel, elliptical constructions, translation, classification, literary text, definition, individual style, omission, syntagmatically restored ellipses, paradigmatically restored ellipses, parceling, literal translation, zero transformation.